

Försvarsutskottets yttrande 2020/21:FöU5y

Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige

Till utbildningsutskottet

Utbildningsutskottet har gett försvarsutskottet tillfälle att senast den 2 mars yttra sig över regeringens proposition Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige (prop. 2020/21:60) och följdmotionerna i de delar som berör utskottets beredningsområde.

Försvarsutskottet har beslutat att yttra sig över propositionen i de delar som rör utskottets beredningsområde och över motion 2020/21:3834 av Kristina Axén Olin m.fl. (M) yrkandena 15, 17 och 32.

Utskottet föreslår att utbildningsutskottet avstyrker samtliga motionsyrkanden.

I yttrandet finns tre avvikande meningar (M, SD).

Utskottets överväganden

Propositionen

I propositionen presenterar regeringen forskningspolitiken för 2021– 2024. Nedanstående redovisning omfattar huvudsakligen de delar i propositionen som berör försvarsutskottets beredningsområde.

Målen för Sveriges säkerhet är att värna befolkningens liv och hälsa, samhällets funktionalitet och förmågan att upprätthålla grundläggande värden som demokrati, rättssäkerhet och mänskliga fri- och rättigheter. Enligt regeringen utsätts dagens samhälle för påfrestningar och hot som kan leda till att dessa mål i vissa situationer kan bli svåra att tillgodose, t.ex. störningar i samhällsviktig verksamhet och hot mot demokratin men även händelser med farliga ämnen s.k. CBRNE-hot (dvs. kemiska, biologiska, radiologiska, nukleära och explosiva hot), naturolyckor, pandemier och antagonistiska hot. Genom ökad kunskap om vilka utmaningarna är ges enligt regeringen bättre förutsättningar för att skapa ett mer motståndskraftigt samhälle. Behovet av forskning och kompetensuppbyggnad av betydelse för civilt försvar kan vara särskilt stort när det civila försvaret nu ska återuppbyggas. Forskning inom krisberedskap och civilt försvar är ömsesidigt förstärkande och spänner över många discipliner. Regeringen framhäver att det även är av vikt att främja internationell forskningssamverkan för att dra lärdom av internationella erfarenheter och genom utbyte och i samarbete med andra kunna generera och få tillgång till relevant kunskap. Enligt regeringen behövs det därför en särskild forskningssatsning på säkra samhällen som bör kunna innebära synergier med motsvarande satsning inom Horisont Europa.

En av de övergripande samhällsutmaningar som propositionen fokuserar på är digitalisering. Regeringen avser att göra särskilda satsningar på bl.a. informations- och cybersäkerhet samt forskning om digitaliseringens samhälleliga konsekvenser och anser att det behövs mer forskning inom informations- och cybersäkerhet. I propositionen anger regeringen att förutsättningarna för forskning och innovation har utvecklats genom digitalisering och mer avancerad forskningsinfrastruktur och att gränsen mellan civil och militär användbarhet av viss teknik har suddats ut i delar av utvecklingskedjan.

Avseende hantering av skyddsvärd information skriver regeringen att internationellt samarbete och forskningsutbyte utgör en viktig grund för Sverige som forskningsnation. Statliga och statsunderstödda aktörer från andra länder bedriver dock spionage för att komma över information om forskning och innovationer från bl.a. svenska företag och myndigheter. Därför anser regeringen att det är av största vikt att det bedrivs ett strukturerat förebyggande arbete i samverkan med andra ansvariga myndigheter och att andra åtgärder utifrån säkerhetsskyddslagen (2018:585) och övrig lagstiftning som det åligger myndigheter att följa efterlevs. Viss forskningsverksamhet vid

universitet och högskolor är skyddsvärd verksamhet som lyder under säkerhetsskyddslagen. Forskningssamarbeten och forskningsresultat kan även falla under exportkontrollregelverket. Regeringen menar att det är angeläget att säkerställa skydd av forskningsresultat då det är en strategisk resurs när det gäller Sveriges ekonomiska välbefinnande och tillväxt och har tillsatt en utredning som ska lämna förslag på ett svenskt system för granskning av utländska direktinvesteringar inom skyddsvärda områden (dir. 2019:50). I direktiven till utredningen om organisation, styrning och finansiering av forskningsinfrastruktur framgår vikten av att beakta säkerhets- och försvarspolitiska hänsyn (dir. 2020:52). Behovet att beakta nationella säkerhetsaspekter i forskningsintensiva verksamheter framgår även av regeringens Strategi för svensk rymdverksamhet (skr. 2017/18:259) respektive Nationell inriktning för artificiell intelligens (N2018:14). I regeringens skrivelse om Arbetet i frågor som rör Kina (skr. 2019/20:18) konstateras att ett stort ansvar vilar på universitet och högskolor och det forskningsintensiva näringslivet när det gäller värderingen och säkerställandet av att skydda svensk forskning. Regeringen har även gett Inspektionen för strategiska produkter (ISP) i uppdrag att upprätthålla kontakter med berörda universitet och högskolor i syfte att informera om riskerna med spridning av känsliga teknologier. Regeringen anger att man kommer att fortsätta följa frågan och se över behovet av ytterligare åtgärder i syfte att säkerställa att skyddsvärd verksamhet och kunskap vid universitet och högskolor inte riskerar att hamna i orätta händer.

Gällande rymdfrågor anger regeringen att rymddata spelar en allt större roll i det moderna samhället inom exempelvis navigation, kommunikation och innovativa tjänster kopplade till jordobservation. Inom området rymdforskning och rymdverksamhet har det gjorts en nivåhöjning på 150 miljoner kronor från och med budgetåret 2020. De ökade anslagen kommer att kunna finansiera nya nationella projekt med utvecklingsmöjligheter för svenska rymdaktörer och regioner. Sverige kommer också kunna fortsätta att utveckla sitt deltagande i de europeiska rymdprogrammen, vilket ger ökade möjligheter för svensk rymdindustri att leverera teknik och kunnande.

Motionen

I kommittémotion 2020/21:3834 av Kristina Axén Olin m.fl. (M) anges att det svenska näringslivet och den fria forskningen drabbas av spionage och industriella stölder som går att knyta till den kinesiska staten. Enligt motionärerna är det av stor vikt att Sverige förmår skydda näringslivet i allmänhet och innovativa teknikföretag i synnerhet. Motionärerna yrkar därför på att underrättelsemyndigheterna ska få ett regeringsuppdrag att utveckla en strategi för hur svenska universitet och högskolor ska stärka sin säkerhet och minska risken för spionage och stöld (yrkande 15).

Vidare anför motionärerna att det finns ett behov av att bättre integrera cyberförsvar och civil cybersäkerhet. Motionärerna menar att det inte finns

anledning att hålla dessa två i separata stuprör och att utmaningarna från statsunderstödda aktörer på cybersäkerhetsområdet berör både den civila och den militära sfären. Det finns enligt motionärerna stora synergier i att utveckla gemensamma verktyg. Dessutom behöver koordineringen mellan cyberförsvar och civil cybersäkerhet bli bättre för att aktivt kunna ta del av de satsningar som görs inom programmet för ett digitalt Europa, Horisont Europa och Europeiska försvarsfonden (yrkande 17).

Slutligen anser motionärerna att rymden och rymdbaserade system är ett område som får allt större betydelse för samhället i stort och följaktligen ökar även betydelsen av rymdbaserade system för totalförsvaret. Motionärerna anser att det är viktigt att Sverige ligger i framkant inom en arena som kommer att vara allt mer betydelsefull. Enligt motionärerna behövs det mer fokuserade satsningar för att Sverige ska kunna ha en rimlig förmåga när det gäller rymdbaserade system, och möjligheten att inrätta ett särskilt strategiskt innovationsprogram som skulle kunna gagna både civila och militära aktörer bör ses över (yrkande 32).

Utskottets ställningstagande

Utskottets välkomnar regeringens särskilda forskningssatsning på säkra samhällen. Det är viktigt att möjliggöra en ökad kunskap om samhällets utmaningar för att förbättra förutsättningarna för att skapa ett mer motståndskraftigt samhälle. I sammanhanget vill utskottet framföra det utskottet har sagt i samband med beredningen av försvarspropositionen om att man lägger vikt vid att Sveriges forskningsmiljöer svarar mot totalförsvarets behov (bet. 2020/21:FöU4). Kunskapsuppbyggnad inom vissa nyckelområden kan inte fullt ut tillgodoses genom öppna forskningsutlysningar. Utskottet vill dessutom betona att synergier mellan civil och militär forskning och utveckling bör eftersträvas där det kan anses vara relevant och vara till ömsesidig nytta för det civila och det militära försvaret men också till nytta inom ramen för totalförsvaret.

När det gäller motionsyrkandena anser utskottet, likt vad som anfördes i yttrande 2019/20:FöU5y Arbetet i frågor som rör Kina, att de nationella svenska säkerhetsintressena, definierade i den nationella säkerhetsstrategin samt genom den svenska säkerhets- och försvarspolitik, ska vara vägledande i alla aspekter på förbindelserna med Kina som har bäring på Sveriges säkerhet. Det är viktigt att Sverige har en god förmåga att skydda näringsliv och forskning från industrispionage, vilket även innefattar ett utvecklat informations- och cybersäkerhetsarbete. De svenska underrättelsemyndigheterna spelar en stor roll i sammanhanget och det är viktigt att relevanta myndigheter samverkar i förhållande till främmande makt, bl.a. när det gäller underrättelseverksamhet och påverkanskampanjer. Utskottet vidhåller sin bedömning att det bör göras noggranna överväganden innan nya uppdrag ges, med tanke på redan givna uppdrag och resursbehoven hos aktuella myndigheter, t.ex. i fråga om förslaget att underrättelsemyndigheterna

ska utveckla en strategi för hur svenska universitet och högskolor ska arbeta med screening av kinesiska studenter. Utskottet vill därför understryka vikten av det som regeringen anför om att fortsätta att följa frågan och se över behovet av ytterligare åtgärder för att säkerställa att skyddsvärd verksamhet och kunskap vid universitet och högskolor inte riskerar att hamna i orätta händer. Utskottet vill även påminna om sin bedömning att det övergripande målet att totalförsvaret ska ha förmåga att försvara Sverige mot väpnat angrepp och värna vår säkerhet, frihet, självständighet och handlingsfrihet innefattar arbetet med att hantera en breddad hotbild (bet. 2020/21:FöU4). Detta inkluderar även hoten mot skyddsvärd verksamhet vid universitet och högskolor. Med hänvisning till det anförda föreslår utskottet att utbildningsutskottet avstyrker motion 2020/21:3834 (M) yrkande 15.

I betänkande 2020/21:FöU4 lade utskottet stor vikt vid att Sveriges cyberförmåga stärks och att samhälles cybersäkerhet förbättras. Utskottet håller fast vid den bedömningen och konstaterar att cyberhoten mot Sverige och svenska intressen fortfarande är omfattande och att effekterna av cyberangrepp kan få allvarliga konsekvenser. I detta sammanhang är det positivt att en cyberförsvarsförmåga nu har etablerats av Försvarsmakten med stöd av Försvarets radioanstalt för att Sverige ska kunna skydda kritiska samhällsfunktioner och försvara sig mot cyberangrepp från kvalificerade motståndare. Utskottet anser likt tidigare att det är mycket angeläget att den påbörjade utvecklingen fortsätter och att Sveriges förmåga stärks. Sverige måste ha en god förmåga att försvara sig mot hot i cyberdomänen och skydda viktiga samhällsfunktioner. Utskottet anser att Sveriges cyberförsvarsförmåga bör stärkas ytterligare och ser positivt på vad regeringen anför om att göra särskilda satsningar på bl.a. informations- och cybersäkerhet samt forskning om digitaliseringens samhälleliga konsekvenser. För närvarande finner utskottet därmed inte skäl för utbildningsutskottet att tillstyrka motion 2020/21:3834 (M) yrkande 17.

När det gäller rymden och rymdbaserade system vill utskottet likt i sitt yttrande över skrivelse 2017/18:259 En strategi för svensk rymdverksamhet (yttr. 2018/19:FöU1y) understryka vikten av att hålla rymden tillgänglig för alla, förhindra att det placeras vapen där och motverka att rymden blir en arena för konflikter. Utskottet anser att de nya hot som växer fram på rymdområdet – bl.a. förekomsten av rymdskrot, solstormars effekter, cybersäkerhetshot och andra säkerhetsrelaterade hot, t.ex. militariseringen av rymden – innebär att det fortfarande är viktigt att försöka skapa synergier mellan civila och försvarsrelaterade tillämpningar och att göra det mesta möjliga av sina tillgångar för att tillgodose nationella säkerhetsintressen, inklusive de som handlar om den egna militära förmågan. Utskottet ser positivt på den nivåhöjning som skett inom området rymdforskning och rymdverksamhet. De ökade anslagen kommer att kunna finansiera nya nationella projekt med utvecklingsmöjligheter för svenska rymdaktörer och regioner, och den fortsatta utvecklingen av svenskt deltagande i de europeiska rymdprogrammen kommer att ge ökad möjlighet för svensk rymdindustri att leverera teknik och

kunnande. Utskottet finner därför inte skäl för utbildningsutskottet att vidta några åtgärder med anledning av motion 2020/21:3834 (M) yrkande 32 och föreslår att yrkandes avstyrks.

I övrigt har utskottet inte något att anföra med anledning av propositionen.

Stockholm den 11 februari 2021

På försvarsutskottets vägnar

Pål Jonson

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Pål Jonson (M), Niklas Karlsson (S), Paula Holmqvist (S), Jan R Andersson (M), Roger Richthoff (SD), Mattias Ottosson (S), Daniel Bäckström (C), Hanna Gunnarsson (V), Jörgen Berglund (M), Sven-Olof Sällström (SD), Kalle Olsson (S), Mikael Oscarsson (KD), Alexandra Völker (S), Allan Widman (L), Caroline Nordengrip (SD), Elisabeth Falkhaven (MP) och Alexandra Anstrell (M).

Avvikande meningar

1. Uppdrag till underrättelsemyndigheterna (M, SD)

Pål Jonson (M), Jan R Andersson (M), Roger Richthoff (SD), Jörgen Berglund (M), Sven-Olof Sällström (SD), Caroline Nordengrip (SD) och Alexandra Anstrell (M) anför:

Det svenska näringslivet och den fria forskningen drabbas i dag av spionage och industriella stölder som går att knyta till den kinesiska staten. Dataintrånget Cloud Hopper är det mest kända fallet men långt ifrån det enda. Det är av stor vikt att Sverige förmår skydda näringslivet i allmänhet och innovativa teknikföretag i synnerhet. Det hot som svenska försvarsunderrättelsemyndigheter beskriver är mycket oroande, inte minst när svensk teknologisk kompetens kan ha en militär användbarhet.

Lagen om kinesiska medborgares underrättelseplikt liksom ett förhållningssätt med oklara gränser mellan vad som är civilt och militärt leder till utmaningar för svensk forskning. En viktig fråga att bevaka framöver är hur vi hindrar personer med koppling till kinesisk underrättelsetjänst från att få tillträde till känslig forskning. Detta får dock inte leda till ett gransknings-system som regelmässigt stoppar duktiga kinesiska forskare bara på grund av deras härkomst, utan i stället behövs ett träffsäkert system som kan identifiera reella säkerhetsrisker.

Vi vill att underrättelsemyndigheterna får ett regeringsuppdrag att utveckla en strategi för hur svenska universitet och högskolor ska stärka sin säkerhet och kunna arbeta med screening samt vid behov samarbeta med exempelvis Säkerhetspolisen, Militära underrättelse- och säkerhetstjänsten samt Försvarets radioanstalt. I uppdraget ska ingå att ta fram en samlad åtgärdsplan med ett bredare utbud av verktyg för att begränsa tekniköverföring, inklusive bättre granskning av visumansökningar från kinesiska militärforskare och ytterligare lagstiftning som riktar sig till militära slutanvändare. Dessutom bör det ingå att utveckla myndighetssamarbetet för att säkerställa bättre integration av försvars- och säkerhetsmyndigheterna och högskolemyndigheter som Universitetskanslersämbetet samt Migrationsverket.

Vi anser att utbildningsutskottet bör ställa sig bakom det som anförs i den avvikande meningen och föreslå att riksdagen tillkännager detta för regeringen. Motion 2020/21:3834 av Kristina Axén Olin m.fl. (M) yrkande 15 bör därmed tillstyrkas.

2. Cybersäkerhet och cyberförsvar (M)

Pål Jonson (M), Jan R Andersson (M), Jörgen Berglund (M) och Alexandra Anstrell (M) anför:

En god cybersäkerhet är helt grundläggande för att ett modernt samhälle ska kunna fungera. Sverige är ett av världens mest digitaliserade länder, men

undersökningar (som t.ex. Global Security Index) visar att vi inte ligger lika långt fram när det gäller cybersäkerhet. Vi ser därför positivt på att Vetenskapsrådet tilldelas resurser för ökad forskning om informations- och cybersäkerhet.

Samtidigt vill vi lyfta behovet av att bättre integrera cyberförsvar och civil cybersäkerhet. Det finns ingen anledning att hålla dessa två i separata stuprör. Utmaningarna från statsunderstödda aktörer på cybersäkerhetsområdet berör både den civila och den militära sfären. Det finns också stora synergier i att utveckla gemensamma verktyg. Ett bra sådant exempel är tekniskt detekterings- och varningssystem (TDV) som utvecklats av Försvarets radioanstalt. Det är ett varningssystem som kan upptäcka avancerade it-angrepp som normalt inte upptäcks av kommersiella antiviruskydd. Det krävs fler sådana innovationer som test- och demoprogram inom cybersäkerhet. Dessutom behöver koordineringen mellan cyberförsvar och civil cybersäkerhet bli bättre för att aktivt kunna ta del av de satsningar som görs inom programmet för ett digitalt Europa, Horisont Europa och Europeiska försvarsfonden.

Vi anser att utbildningsutskottet bör ställa sig bakom det som anförs i den avvikande meningen och föreslå att riksdagen tillkännager detta för regeringen. Motion 2020/21:3834 av Kristina Axén Olin m.fl. (M) yrkande 17 bör därmed tillstyrkas.

3. Rymden och rymdbaserade system (M, SD)

Pål Jonson (M), Jan R Andersson (M), Roger Richthoff (SD), Jörgen Berglund (M), Sven-Olof Sällström (SD), Caroline Nordengrip (SD) och Alexandra Anstrell (M) anför:

Rymden och rymdbaserade system är ett område som får allt större betydelse för samhället i stort – det gäller allt från navigation till klimatövervakning. Följaktligen ökar även betydelsen av rymdbaserade system för totalförsvaret. Försvarsberedningen exemplifierar de militära tillämpningarna vilka bl.a. är positionsbestämning, spaning, förvarning, globalt samband och dataöverföring samt s.k. rymdlägesbild.

Det är viktigt att Sverige ligger i framkant inom en arena som kommer att vara alltmer betydelsefull. Sverige har ingen större egen rymdindustri med försvarsfokus, däremot ligger vi långt fram när det gäller forskning, vissa specialkompetenser och viss infrastruktur som rymdbasen Esrange i Kiruna. Rymdstyrelsen, Vinnova och Europeiska rymdorganisationen tillhandahåller en del stöd för forskning och teknikutveckling, men det behövs mer fokuserade satsningar för att Sverige ska kunna ha en rimlig förmåga när det gäller rymdbaserade system.

Ett sätt att förbättra Sveriges möjligheter på rymdarenan vore att satsa mer på innovation när det gäller teknikutveckling i segmentet mellan grundforskning och färdiga produkter. Möjligheten att inrätta ett särskilt strategiskt innovationsprogram som skulle kunna gagna både civila och militära aktörer

bör ses över. Initialt skulle ett sådant innovationsprogram t.ex. kunna vara en del av Vinnovas innovationsprogram när det gäller flygteknik.

Vi anser att utbildningsutskottet bör ställa sig bakom det som anför s i den avvikande meningen och föreslå att riksdagen tillkännager detta för regeringen. Motion 2020/21:3834 av Kristina Axén Olin m.fl. (M) yrkande 32 bör därmed tillstyrkas.